

Алла КРОХМАЛЬ,
orcid.org/0000-0002-9490-489X
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова
(Харків, Україна) allakrokhmal@ukr.net

ФОРМУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

В статті розглядається одне з важливих питань в системі вищої освіти на сьогоднішній день – розвиток альтернативної позиції професійної орієнтації студентів. Питання розглядається на прикладі студентів іноземної філології.

На сьогоднішній день ми все частіше і частіше бачимо або чуємо, що випускники університетів після отримання дипломів йдуть з професії, навіть, не почавши працювати. Які саме сфери вони вибирають – торгівля, інформаційні технології і, навіть, сфера краси і косметології, тобто сфери, що дуже далекі від філології. На нашу думку така тенденція спостерігається саме з причини незнання, нерозуміння й відсутність практики роботи в сферах, що відносяться до іноземної філології. Задача вищих навчальних закладів – знайомити студентів з цими сферами протягом всього навчального процесу.

В статті підкреслюється, що для чіткого розуміння студентами готові вони чи ні працювати в тій чи іншій сфері, що пов'язана з іноземною філологією, їм недостатньо лише дати певні знання з цих сфер, або розповісти лише, що вони існують, саме ці сфери. Найбільш важливіше – дати студентам можливість спробувати себе в цих сферах, застосувати свої знання практично. В ситуаціях, де студенти не можуть застосувати свої знання безпосередньо під час проходження практики, вони повинні мати можливість застосувати ці знання на практичних заняттях, пробуючи себе в тій чи іншій ролі, розбираючи ті, чи інші кейси.

Завдяки такому підходу відсоток випускників, що залишається в професії буде рости. В статті розглядаються саме приклади практик і предметів, що викладаються і проводяться на тих чи інших курсах саме з метою ознайомлення студентів з різними сферами, де вони будуть мати можливість застосувати ці знання.

В статті було доведено, що формування альтернативної позиції професійної орієнтації – є запорука професійної реалізації студентів філологів після закінчення вищого навчального закладу.

Ключові слова: альтернативна позиція, професійна орієнтація, студенти-філологи, професійна реалізація.

Alla KROKHMAL,
orcid.org/0000-0002-9490-489X
PhD (Pedagogy) Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages Department
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
(Kharkiv, Ukraine) allakrokhmal@ukr.net

DEVELOPMENT OF AN ALTERNATIVE POSITION OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF STUDENTS OF FOREIGN PHILOLOGY AS A KEY TO PROFESSIONAL REALIZATION

The article considers one of the important issues in the system of higher education today which is the development of an alternative position of students` professional orientation. The material is considered on the example of students of foreign philology department.

It can be noticed more and more often that university graduates leave the profession after receiving their diplomas without even starting to work for nowadays. Trade, information technologies, and even the field of beauty and cosmetology are fields that are chosen by graduates. That is the field that is much far from philology. In our opinion, such a tendency is precisely due to ignorance, misunderstanding and showing the practice of work in areas related to foreign philology. The task of higher educational institutions is to acquaint students with these areas in the educational process.

The article emphasizes that students are not ready to work in this or that field related to foreign philology because they do not realise all the spheres of this speciality. It is not enough to give students just certain knowledge about this spheres, the most important thing is to give students the opportunity to try themselves in these areas, to apply their knowledge practically. In situations where students cannot develop their knowledge at internship, they should have the opportunity to develop this knowledge in practical classes, trying themselves in one or another role, analyzing certain cases.

The percentage of graduates who remain in the profession will grow because of this approach. The article examines the examples of internships and subjects that are contained and applied in certain courses precisely to introduce students to other areas where they will have the opportunity to use this knowledge.

It has been proved that the formation of an alternative position of professional orientation is the key to the professional realization of philology students after graduating from a higher educational institution.

Key words: *alternative position, professional orientation, philology students, professional realisation.*

Постановка проблеми. Сучасний світ зазнає величезних змін в економічній, політичній, соціальній й інших сферах. Сфера освіти не залишилась осторонь цих змін. Працюючи зі студентами розуміємо, вища освіта це не є основне для молодої людини, бо вона має чітко розуміти як вона буди заробляти на життя, як буде реалізовуватись й в якій сфері. І саме тут виникає головне питання всіх випускних кафедр – а чи залишиться випускник в сфері своєї професійної діяльності, чи, можливо, піде в ту сферу, де він зможе більше заробляти й задовільнить одну з основних вимог суспільства – повага до успішних людей? Саме тому надзвичайно важливим для університетів є організація навчально-виховного процесу таким чином, щоб студент, навчаючись в його стінах, не лише отримував знання, але й знайомився й, найголовніше, пробував себе в усіх сферах, що пов'язані з його майбутньою спеціальністю. Задача вищих закладів знизити процент випускників, що після закінчення отримав диплом, кладуть його в шухлядку й забувають про його існування, ідучи з професійної сфери, навіть, не спробувавши себе там, оскільки вони, навіть, не уявляють собі увесь спектр тих сфер, де вони моли б можливість професійної реалізації.

Аналіз попередніх наукових досліджень і публікацій. Проблемою формування альтернативної позиції професійної позиції студентів будь-яких спеціальностей приділяється дуже мало уваги зі сторони вчених. Багато психологів й педагогів вивчають тему професійної реалізації й самореалізації, мотивацію, але формування альтернативної позиції професійної орієнтації – досить недавня проблема, що стала результатом розвитку ринка праці, економіки й інших сфер. Мотивацією особистості, що є невід'ємною частиною формування альтернативної позиції займались такі вчені, як: Б.Г. Ананьєв, М. Аргайл, В.Г. Асєєв, Дж. Аткинсон, Л. І. Божович, К. Левін, О.М. Леонтьєв, М.Ш. Магомєт-Емінов, А.К. Маркова, А. Маслоу, В.С. Мерлін, Ж. Ньютен, А.А. Реан, С.Л. Рубінштейн, З. Фройд, Х. Хекхаузен, В.Е. Чудновський, П.М. Якобсон В.А. Якунін та ін.

Метою статті є розглянути методи й прийоми, що мають використовуватись в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладах для формування альтернативної позиції професійної

орієнтації студентів іноземної філології з метою формування у них чіткого розуміння й бажання залишитись в професії після закінчення університету.

Методика дослідження. В дослідженні були використані такі методи як *вивчення та аналіз наукового досвіду* формування мотивацій, що є основою формування альтернативної позиції професійної орієнтації; *вивчення досвіду використання* організації навчально-виховного процесу студентів іноземної філології в Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекєтова.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічне положення України на сьогоднішній день висуває свої вимоги до майбутніх фахівців. Молодь, що закінчує школи та має мету вступити до вищих навчальних закладів часто задають собі питання не лише, яку професію вони хочуть отримати, але й в якій сфері вони зможуть реалізуватись як професіонал. Задача сучасних університетів полягає не лише в тому, щоб надати освіту молодій людині, видавши їй диплом, де буде вказана її спеціальність, але, що найголовніше на сьогоднішній день, надати їй знання й розуміння того, в якій сфері цей випускник зможе реалізуватись як професіонал таким чином, щоб він залишився в професії, яку він отримав в університеті. Грунтуючись на власному досвіді, слід зазначити, що дуже часто випускники університетів, маючи вже диплом, не до кінця розуміють, в яких саме сферах вони можуть його застосувати. Як правило, вони знають про існування лише однієї сфери, де є можливість реалізуватись в професії. Саме тому сучасні університети мають будувати свої навчальні програми таким чином, щоб навчаючись в них, у студентів складалось чітке розуміння всіх сфер з формуванням не лише цього розуміння, але й отримання базових знань стосовно застосування знань в цих сферах. Саме цій проблемі присвячена наша робота – розкриття принципів й понять формування у студентів альтернативної позиції професійної діяльності.

Основні принципи й поняття будуть розглядатись на основі підготовки студентів іноземної філології Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекєтова. до професійної діяльності з формуванням у них альтернативної позиції професійної діяльності.

Будь яка діяльність, в тому числі і професійна діяльність, базується на мотивації особистості. Питанню мотивації було приділено багато уваги як вітчизняними, так і зарубіжними вченими такими як: Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, М. Аргайл, В.Г. Асєєв, Дж. Аткинсон, Л.І. Божович, К. Левін, О.М. Леонтєв, М.Ш. Магомет-Емінов, А. Маслоу, В.С. Мерлін, Ж. Нюттен, З. Фройд, Фресс, В.Е. Чудновський, П.М. Якобсон та ін.

Мотивація є однією з рушійних сил в виборі професії й подальшого застосування професійних знань й навичок в тій чи іншій сфері. За визначенням Л.І. Божович мотив – це той стимул, заради якого здійснюється певна діяльність (в нашому випадку професійна діяльність), ті предмети зовнішнього світу, уявлення, почуття, ідеї і переживання. Іншими словами те, в чому знайшла своє втілення потреба людини (Божович, 1995: 5).

Існує декілька підходів в визначенні й класифікації мотивів. Слід зупинитись на деяких основних підходах в класифікації мотивів. Одна з найрозповсюдженіших теорій є теорія мотивів А. Маслоу. Згідно теорії існує п'ять основних рівнів мотивації, основою яких є фізіологічні потреби, в той час як вершиною трикутника є самоактуалізація. Тобто ієрархія рівнів мотивації за А. Маслоу наступна: фізіологічні потреби, потреби в безпеці, соціальні потреби, потреба в повазі й потреба самоактуалізації (Maslow, 1973: 14). Можемо зазначити, якщо потреби, пов'язані з бажання самої особистості стоять на вершині трикутника, то потреби, що сформовані соціумом стоять після потреб, що притаманні особистості від природи. Таким чином можемо зазначити, що в виборі професії одним з важливих факторів є соціальний вплив на особистість, тобто соціум впливає на молоду людину таким чином, що формує в неї розуміння престижності, популярності, можливості отримання високої заробітної плати і т. д. в цій професії.

Згідно досліджень таких вчених як Д. Аткинсон, А.К. Маркова, А.А. Реан, Х. Хекхаузен, В.А. Якунін та інших можна виокремити зовнішні (екстринсивні) і внутрішні (інтринсивні) мотиви (Atkinson, 1983: 11). До інтринсивних мотивів можна віднести пізнавальний інтерес до професії, до самої професійної діяльності, що являє собою професійну самовизначеність особистості. Але не менш важливою в визначенні професії є екстринсивні мотиви, до яких можна віднести престиж професії, статус її в соціумі, заробітна плата, яку можна отримувати в цій професії.

В сучасному світі зовнішні мотиви є такими ж важливими як і внутрішні в виборі професії, тому в роботі розглядаються більш детально зовнішні мотиви. Говорячи про зовнішні мотиви, слід

зазначити, що вони поділяються на позитивні й негативні. Саме домінування тих чи інших мотивів в особистості формують її відношення до професії, до тієї діяльності, яку вона виконує. Так до позитивних мотивів можемо віднести мотиви успіху, досягнення поставленої мети. Саме ці мотиви стимулюють людину до активної роботи, і саме люди з позитивними зовнішніми мотивами вміють вибирати завдання, що є середньої важкості, або трохи завищеної важкості та шукають шляхи подолання цих бар'єрів. Люди, що керовані негативними зовнішніми мотивами, як правило, вибирають завдання легкі або задалегідь непосильно важкі, бо не вміють оцінити свої сили в виконанні того чи іншого завдання.

Не зважаючи на все, що було зазначено вище, слід звернути увагу, що вибір професії – це результат інтринсивних й екстринсивних мотивів, але ці самі мотиви грають важливу роль й в виборі сфери, де випускники університетів матимуть можливість застосовувати свої професійні знання й практичні навички, що отримали протягом навчання в вищому навчальному закладі.

На сьогоднішній день одна з популярних професій є філолог іноземних мов. Саме цим зумовлений високий попит на цю професію та наявність випускаючих кафедр іноземної філології й перекладу в багатьох університетах. Говорячи про популярність цієї спеціальності, і таких мотивів як висока оплата праці перекладача, модність професії, висока оцінка соціумом людей, що володіють іноземними мовами, високий попит викладачів іноземних мов, все це відноситься до екстринсивних мотивів в виборі професії. Але чи замислювались ви колись, скільки випускників з іноземної філології не йдуть в цю професію, вибираючи ті сфери професійної діяльності, які абсолютно не пов'язані зі знаннями іноземних мов? Саме це, на наш погляд, є однією з основних проблем в сучасних вищих навчальних закладах – це небажання випускників залишатись в професії після закінчення університету. Причиною такого рішення може бути ряд факторів, а саме: не розуміння, а інколи й не володіння інформацією, про всі сфери, де ці знання можуть застосовуватись, нерозуміння, чи сподобається працювати в тій чи іншій сфері, нерозуміння, що собою взагалі уявляє та чи інша сфера. Саме тому на наш погляд надзвичайно важливо на сьогоднішній день не лише давати знання студентам, а й знайомити їх з тими сферами, де ці знання можуть бути застосовані. В ідеальному варіанті студенти повинні мати можливість проходити практику в кожній з цих сфер, щоб мати практичне уявлення про свою професію в цій сфері.

Стосовно студентів Харківського університету міського господарства імені О.М. Бекетова, що навчаються на спеціальності «Філологія» слід зазначити, що починаючи з першого курсу студенти мають можливість слухати лекції англійською мовою (курс «Фонетика англійської мови» викладається вже з першого семестру виключно англійською мовою), що спонукає їх не лише слухати, чути й розуміти англійську мову, що має багато наукових термінів і понять, але й привчає й вчить їх обговорювати, будувати дискусії, робити презентації з застосуванням певних наукових мовознавчих термінів. З іншого боку, вже починаючи з першого курсу у студентів є можливість проходити практику в організаціях міського господарства, знайомлячись таким чином зі структурою сфер міського господарства, підрозділами в цих структурах, видами діяльності, що там представлені, оскільки одна з основних сфер, де вони можуть застосовувати свої знання – це перекладачі в сфері міського господарства.

Ще один вид практики, що розширює уявлення студентів про сфери застосування їх знань – це педагогічна практика, що проводиться на базі технікумів, що є підрозділами університету. На педагогічній практиці студенти знайомляться зі структурою навчального процесу, з документаціями, з якими обов'язково має справу викладач (ведення журналів, складання психологічного портрета учнів, написання планів уроків і т. д.) Звісно, всі ці теоретичні знання вони отримали в університеті з курсів «Педагогіка», «Методика викладання іноземних мов» і «Психологія», але саме на практиці у них є можливість застосування цих знань практично, працюючи зі студентами технікумів й проводячи з ними виховні заходи й заняття. Богото хто зі студентів, хто вступав до університету з певністю, що будуть працювати перекладачем, після проходження педагогічної практики змінювали своє бажання й розуміли, що вони краще розкриються як професіонал й досягнуть більше результатів в викладанні іноземної мови, аніж працюючи перекладачем.

Також слід зазначити, що в університеті студентів знайомлять з іншими сферами, де вони можуть практично застосувати свої знання, викладаючи ті чи інші курси. Одним з таких курсів є «Медіа дискурс». Саме на цьому курсі студенти дізнаються, що одна з популярних сфер на сьогоднішній день, де вони можуть реалізуватись як філологи іноземних мов – це медіа. В цьому курсі у студентів є можливість ознайомитись як саме іноземні мови працюють в медіа, мають можливість практичного застосування отри-

манних знань в сфері медіа. В курс входять такі медійні джерела як: телебачення, радіо, журнали, газети, фільми та реклама. Саме на заняттях цього курсу студенти знайомляться з особливостями роботи в сфері медіа з теоретичної точки зору так і з практичної точки зору. Наприклад в темі “Newspapers” студенти знайомляться з класифікацією газет, з основними принципами написання статей, з основними правилами написання заголовків до цих статей. Використовуючи всі теоретичні знання, вони мають можливість вибрати статтю в газеті й зробити її аналіз, після чого вони мають зробити переклад української статті на англійську мову, враховуючи всі правила й вимоги до статей в газетах. Так само вони отримують теоретичні знання з роботи з іншими медійними джерелами й потім мають можливість проаналізувати й перекласти на англійську мову вибрані особисто приклад з тої чи іншої сфери.

Таким чином можна зазначити, що студенти мають можливість спробувати себе перекладачами не лише в сфері міського господарства, але й в медійній сфері, що є ще одна зі сфер, де вони можуть реалізуватись як професіонали.

Особливої уваги, на нашу думку заслуговують магістри зі спеціальності «Філологія», бо вони вже мають уявлення й чітке розуміння тих сфер, де можуть реалізуватись як професіонали, оскільки отримали ці знання й можливість практичного застосування цих знань в різних сферах, пов'язаних з іноземною філологією, отримуючи диплом бакалавра. Саме тому задача кафедри й університету познайомити студентів-магістрів з іншими сферами застосування своїх знань, як філологів іноземних мов. З цією метою один з предметів, які входять в курс магістрів-філологів – «Аудіовізуальний переклад». Курс розроблено таким чином, що студенти не лише дізнаються що таке аудіо-візуальний переклад та сфери, де він застосовується, але й одна з тем, що входить в курс – це аудіо-візуальний переклад для слабочуючих чи слабобачачих людей. Іншими словами, студенти-магістри мають можливість ознайомитись з аудіо-візуальним перекладом з точки зору інклюзії, тобто застосування своїх знань і вмінь в сфері, яку є дуже важливою, але не достатньо наповненою спеціалістами на ринку праці. На дану тему виділяється лише одна лекція в рамках курсу, але мета курсу – ознайомити й дати розуміння сфер використання аудіо-візуального перекладу наряду з наданням знань з теоретичного матеріалу й практичного застосування їх підчас аудіо-візуального перекладу. Саме на цих заняттях студенти мають отримати знання

з основних принципів, що допомагають робити аудіо-візуальні переклади, сфер в яких він застосовується й розвиток практичних навиків в організації й проведенні такого перекладу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з усього вище зазначеного, слід відмітити, що університет і, особисто кафедра, мають вивчати ринок праці з метою ознайомлення студентів з тими сферами, де вони можуть використовувати свої знання як теоретичні, так і практичні й залишатись конкурентоспроможними. Всі ці дії з боку університетів й кафедр дають можливість формування альтернативної

позиції професійної реалізації студентів філологічних спеціальностей, бо саме одна з головної мети вищих навчальних закладів не лише дати студентам знання з тієї спеціальності, на яку вони навчаються, але й ознайомити їх з тими сферами, де вони можуть застосувати свої знання, не виходячи зі своєї професії. Звісно, слід розуміти, що якийсь відсоток випускників не іде в професію, але наша задача, задача викладачів, кафедр та університетів побудувати навчальний процес таким чином, щоб цей відсоток зменшувався з кожним роком. І саме це є однією з першочергових задач навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева С. Концепція підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. пр. Київ. 2018. Вип. 17. С. 177–181.
2. Аніщенко О. В. Теоретичне і виробниче навчання у професійно-технічних навчальних закладах: короткий термінологічний словник. Київ–Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 103 с.
3. Артемова О. І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. Київ, 2010. № 1. С. 218–225.
4. Базиль Л. О. Методологія формування кар'єрних орієнтацій і досягнення професійного успіху. Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи / ред. Кремень В. Г., Ничкало Н. Г. Київ : Знання України, 2018. 616 с.
5. Демиденко В. Самореалізація: сутність, становлення, розвиток. *Пед. і псих.* Київ, 2004. № 2. С. 32–37.
6. Єршова Л. Науково-експериментальні дослідження як мотиватор розвитку професійної кар'єри. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріали XII звітної Всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ, 5–19 березня 2018 р. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ : ПТО НАПН України, 2018. С. 67–69.
7. Пилипенко Н. М. Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи. *Соціальна психологія*. Київ, 2005. № 3 (11). С. 72–79.
8. Планування й розвиток професійної кар'єри учнівської молоді у системі професійно-технічної освіти : навч. посіб. / С. В. Алексеева, Л. М. Єршова, Д. О. Закатнов, В. Т. Лозовецька, В. Ф. Орлов. Житомир : Полісся, 2018. 186 с.
9. Старіонська Н. В. Адапційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості. *Вісник Харківського національного університету ім. Г. С. Сковороди: зб. наук. пр.* Вип. 38. Харків: ХНПУ. 2011. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc-Gum/vkhnpu-psyknol/2011-38/index/html>
10. John William Atkinson. *Personality, Motivation, and Action: Selected papers (Centennial psychology series)*. Praeger. 1983. 448 p.
11. The Achievement Motive / McClelland, D. C., Atkinson, J. W., Clark, R. A. New York: Appleton-Century-Crofts. 1953. 412 p.
12. Heinz Heckhausen. *The Anatomy of achievement motivation*. New York: Academic Press, 1967. 236 p.
13. Maslow A. *Theory of human motivation*. *Psychological Review*. 50(4). P. 370–396.

REFERENCES

1. Aliksieieva S. (2018) Kontseptsiia pidhotovky maibutnix dizaineriv do rozvytku profesiinoy kariery. [The concept of training future designers for the development of a professional career] *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoyi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika* : zb. nauk. pr. – Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Professional pedagogy : coll. of science papers, 17. 177–181. [in Ukrainian].
2. Anishchenko O. V. (2012) *Teoretychne i vyrobnyche navchannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh : korotkyi terminolohichnyi slovnyk* [Theoretical and industrial training in vocational and technical educational institutions: a short terminological dictionary]. Kyiv–Nizhyn : Lysenko M. M. Publ. [in Ukrainian].
3. Artemova O. I. (2010) *Profesiina samorealizatsiia osobystosti v suchasnykh umovakh*. [Professional self-realization of the individual in modern conditions]. *Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsii – Education of the region: political science, psychology, communications*. 1. 218–225. [in Ukrainian].
4. Bazyl L. O. (2018) *Metodolohiia formuvannia kariernykh orientatsii i dosiahnennia profesiinoho uspikhu. Kontseptualni zasady rozvytku osvity doroslykh: svitovyi dosvid, ukraïnski realii i perspektyvy* [Methodology of forming career orientations and achieving professional success. Conceptual foundations of the development of adult education: world experience, Ukrainian realities and perspectives]. / red. Kremenia V. H., Nychkalo N. H. Kyiv : Znannia Ukrainy Publ. [in Ukrainian].
5. Demydenko V. (2004) *Samorealizatsiia: sutnist, stanovlennia, rozvytok* [Demydenko V. Self-realization: essence, formation, development]. *Pedagogika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 2. 32–37 [in Ukrainian].

6. Iershova L. (2018) Naukovo-eksperymentalni doslidzhennia yak motyvator rozvytku profesiinoi kariery [Scientific and experimental research as a motivator of professional career development]. *Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia* : materialy XII zvitnoi Vseukr. nauk.-prakt. konf. (5–19 bereznia 2018 r.) – materials of the 12th report of the All-Ukrainian science and practice conf. Institute of Prof.-Tech. of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: IPTO NAPN Ukraine. [in Ukrainian].
7. Pylypenko N. M. (2005) Psykholohichni osoblyvosti samorealizatsii osobystosti v umovakh profesiinoi kryzy. [Psychological features of self-realization of the individual in conditions of professional crisis]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 3 (11). 72–79 [in Ukrainian].
8. Aliksieieva S. V., Yershova L. M., Zakatnov D. O., Lozovetska V. T., Orlov V. F. (2018) *Planuvannia y rozvytok profesiinoi kariery uchnivskoi molodi u systemi profesiino-tekhnichnoi osvity: navch. posib.* [Planning and development of the professional career of students in the system of vocational and technical education: teaching. Manual]. Zhytomyr : Polissia Publ. [in Ukrainian].
9. Starynska N.V. (2011) Adaptsiinyi potentsial yak chynnyk profesiinoi samorealizatsii osobystosti [Adaptive potential as a factor of professional self-realization of an individual]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. H.S. Skovorody* : zb. nauk. prats. – Bulletin of Kharkiv National University named after H.S. Skovoroda: coll. of science papers, 38. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc-Gum/vkhnpu-psykol/2011-38/index/html> [in Ukrainian].
10. John William Atkinson (1983). *Personality, Motivation, and Action: Selected papers* (Centennial psychology series). Praeger.
11. McClelland, D. C., Atkinson, J. W., Clark, R. A., 4 Lowell, E. L. (1953) *The Achievement Motive*. New York : Appleton-Century-Crofts.
12. Heinz Heckhausen. (1967) *The Anatomy of achievement motivation*. Academic Press, New York.
13. Maslow A. (1973) *Theory of human motivation*. In: Lowry, R.J., Ed., *Dominance, Self-Esteem, Self-Actualization: Germinal Papers of A. H. Maslow*, Brooks/Cole, Pacific Grove.